

El dinamisme d'un model lingüístic de projecció social

Daniel Casals Martorell

0. Objectiu

La invitació a participar en el XV Seminari sobre la Traducció a Catalunya, celebrat a Vilanova i la Geltrú el 5 de maig de 2007, amb una intervenció que analitzés els canvis que s'havien produït en el model lingüístic de Televisió de Catalunya durant els anys que portava en antena em plantejava un repte atractiu. En els onze anys que fa que m'hi dedico, la meua recerca en la llengua dels mitjans de comunicació s'ha centrat bàsicament en l'estudi dels models lingüístics dels operadors radiofònics, sobretot públics, i el treball que el lector té a les mans m'ha ofert la possibilitat de conèixer amb més profunditat el sector homònim del món televisiu. Era, doncs, una bona oportunitat per conèixer les recerques fetes

Daniel Casals és professor del Departament de Filologia Catalana de la Universitat Autònoma de Barcelona i consultor de la Universitat Oberta de Catalunya; llicenciat en periodisme (2003) per la Universitat Pompeu Fabra, doctor en Filologia Catalana i membre del grup de recerca Llengua i Mèdia. Les seves línies de recerca se centren en els mèdia en català i en la història contemporània de la llengua catalana. Té diverses publicacions a la *Revista de Llengua i Dret*, *Llengua i ús*, *Llengua & Literatura*, *Tripodos*, *Zeitschrift für Katalanistik* i en l'obra col·lectiva *Societat, llengua i norma* (Alambor, 2001).

pels investigadors que s'hi han dedicat¹ i, a més, de fer avançar el coneixement en aquest àmbit amb la interpretació de les dades existents i amb l'obtenció d'altres de noves.

L'objectiu d'aquest treball és analitzar l'evolució del model lingüístic de Televisió de Catalunya. La metodologia que hem seguit té en compte dues fonts d'informació bàsiques: d'una banda, el testimoni d'assessors lingüístics de Televisió de Catalunya que han viscut de primera mà la construcció i l'aplicació del model i, de l'altra, els resultats d'un conjunt de recerques fetes fins ara sobre aquesta temàtica. A aquestes fonts, hi recorrem oportunament amb la finalitat de construir un discurs evolutiu que demostrï o que falsi aquest canvi i les raons que hi ha al darrere.² A partir de la bibliografia existent (Segarra, 1995; TVC, 1995 i 1997; Bassols *et alii* [ed.], 1997; Faura *et alii* [ed.], 1998; Grup Llengua i Mèdia, 2004; Casals, en premsa), focalitzarem la nostra atenció en quatre eixos: (1) el respecte a la normativa lingüística, (2) l'adaptació de l'estàndard vehiculat a les modalitats geolèctals de la llengua, (3) la variació funcional del model i (4) la competència lingüística dels locutors de TVC.

1. Ajustament a la normativa

En la primera etapa, el seguiment de la normativa va ser un dels pilars del model. Es posava de manifest en un major grau quan es

1 Agraïeix a Laura Santamaria i a Margarida Bassols que em plantejessin la possibilitat de fer aquesta intervenció. Dec a Maria Alba Agulló, cap d'Assessorament Lingüístic de TVC, les observacions i millores que ha fet a una primera versió d'aquest text, i a Teresa Maria Castanyer les informacions que m'ha fet arribar.

2 Hem consultat Bassols, M. *et al.* [ed.] (1997): *La llengua de TV3*. Barcelona: Empúries; i, en relació amb TVC, Grup Llengua i Mèdia. Margarida Bassols, Josep-Anton Castellanos i Anna M. Torrent [coord.] (2004): «Annex 7: Informe sobre la qualitat de la llengua de la televisió en català», *Quaderns del CAC*. Número extraordinari. Barcelona: Consell de l'Audiovisual de Catalunya, pàg. 231-264. Pel que fa a l'establiment de les cotes temporals d'aquest treball, hem tingut en compte els moments d'emissió dels programes que conformen el corpus d'aquests dos estudis: d'entre els anys 1985 i 1987, i del 1993 en el primer cas, i dels anys 2002 i 2003, en el segon. En l'apartat bibliogràfic d'aquest treball, el lector trobarà altres referències sobre l'estudi del model de Televisió de Catalunya.

tractava de textos amb base escrita, com ara els informatius, els dramàtics i els dibuixos animats, que estaven revisats prèviament. Els primers eren la plataforma que vehiculava l'estàndard més formal i, per tant, aquella varietat que tenia el propòsit d'esdevenir el referent del català ben parlat per a la població. En els anys de prohibició durant la dictadura, el català havia estat bandejat dels usos formals i, per això, calia construir un model adaptat a la nova realitat democràtica. La varietat planificada i difosa no va ser rígida, però. Dins dels programes formals, van sorgir algunes escaletes per on es vehiculava un estàndard genuí més acostat a la parla. En són exemples els espais dedicats a la meteorologia,³ gràcies als quals l'audiència es va començar a familiaritzar amb lèxic genuí d'aquest camp temàtic (com *calamarsada* i *maregassa*), i altres com el que Salvador Alsius dedicava al santoral al telenotícies. A l'inici, en el camp de la informació esportiva lingüistes i periodistes van fer una feina de creació de llenguatge d'especialitat.

En canvi, els programes sense text escrit presentaven més desviaments respecte del corpus normatiu, no perquè no hi hagués control, sinó perquè existia la voluntat d'aconseguir versemblança i d'eliminar rigidesa. En són exemples els concursos, les retransmissions esportives, les *sit-com* i les sèries de producció pròpia. Pel que fa al doblatge, a Televisió de Catalunya es va planificar el primer model de col·loquial, que es va aplicar a les *sit-com*. I es pot dir que els productes lingüístics de sèries com *Dallas*, *Dancing days* i *L'esclava Isaura* han estat referencials per a la població pel que fa a la flexibilització del model i a l'establiment de les bases del col·loquial mediatitzat.

La qualitat lingüística dels discursos dels professionals, locutors i actors, que posaven veu als espais de TVC depenia, en gran part, de la seva competència i també era deutora de l'assessorament que

3 En el marc del projecte de recerca HUM2005-05592, subvencionat pel Ministeri d'Educació i Ciència, l'autor d'aquest treball estudia el model lingüístic dels espais d'informació meteorològica durant la història de Televisió de Catalunya.

rebia dels lingüistes de la casa. Durant els primers anys de Televisió de Catalunya el corrector revisava els textos al costat del periodista que els havia escrit. Aquesta manera de fer, que la informàtica ha rellevat, resultava eficaç com a eina de formació, perquè permetia l'entesa de les correccions i de les solucions, i a més representava una manera de formar els periodistes en llengua, segons que ens ha explicat Maria Alba Agulló.

La segona etapa en el model de TVC mostra una consolidació del control de la qualitat lingüística dels informatius. Està directament relacionat amb el pes de l'assessorament lingüístic a la casa, que es posa de manifest amb dos tipus d'intervencions bàsiques: la correcció idiomàtica i el seguiment de les locucions. Aquesta darrera acció dóna lloc a un tractament personalitzat dels casos amb l'emissió d'informes destinats als locutors, tant des d'Assessorament Lingüístic de TVC com també des de la Unitat d'Assessorament Lingüístic de Catalunya Ràdio. Des de l'any 2006, s'hi afegeix una tercera acció de l'assessorament lingüístic que s'ha de remarcar: els professionals de TVC disposen de l'*ésAdir*, un portal que conté els criteris de llengua i d'estil dels mitjans de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals (CCMA).

No obstant això, es comencen a introduir solucions no previstes per la normativa en programes com *Plats bruts* i *Una altra cosa*, un fet criticat per alguns sectors com ara entitats cíviques i culturals, filòlegs i comunicòlegs (Grup Llengua i Media, 2004: 236-237), però que en alguns casos aporten versemblança a la varietat usada en determinades situacions comunicatives i responen a una planificació. De fet, durant els anys de construcció del model de TVC s'han generat diverses necessitats comunicatives que han portat mitjans com aquest a vehicular, de manera molt mesurada i argumentada, solucions encara no acceptades per la normativa.

Aquest tipus de decisions són pròpies dels processos d'estandardització contemporanis i es basen en el fet que el codi completa

els seus buits amb elements que formen part de la parla però que l'autoritat normativa encara no ha beneït. Naturalment, aquest darrer fet és el que ha plantejat reaccions refractàries com les esmentades, pel fet que poden estendre elements lingüístics que difícilment es regularien a causa de la permeabilitat social que aconseguixen els mitjans. S'ha d'aclarir, però, que la introducció d'elements no normatius es va fer paral·lelament a les *telemovies*, a les quals s'aplicava un model que permetia algunes llicències lingüístiques.

Sigui com sigui, l'ús de paraules o expressions no acceptades per la normativa, posa de manifest que l'acció dels mitjans, per les rutines pròpies de la producció, sol anar per davant de l'autoritat acadèmica. De fet, els *media* es veuen obligats a adoptar de manera urgent solucions lingüístiques per als usos periodístics i aquestes solucions no poden esperar un dictamen normatiu, que, pel seu caràcter necessàriament reflexiu i consolidador, es dilata més. Així, l'*ésAdir* inclou usos que la segona edició del *Diccionari de la llengua catalana* de l'IEC no recull:

Usos no recollits al DIEC — ésAdir - Microsoft Internet Explorer

Archivo Edición Ver Favoritos Herramientas Ayuda

Atrás + Busqueda Favoritos

Dirección http://esadr.cat/lexic/morecollitaldiec

Connecta't

ésAdir

per títol amplada cerca ajuda

ets a : inici » lexic » usos no recollits al diec

Usos no recollits al DIEC

Paraules, o accepcions de paraules, admeses a l'ésAdir i que no consten a l'edició actual del "Diccionari de la llengua catalana" de l'Institut d'Estudis Catalans (publicada el 29 de març del 2007).

Orientacions d'ús

[1] 2 3 4 ... 12 100 elements següents: >

	nom	carpeta
☒	a base de	Entrades Lèxic
☒	a cappella	Entrades Lèxic
☒	a contrario sensu	Entrades Lèxic

Gramàtica

- Fonètica i ortografia
- Morfologia
- Sintaxi

Les paraules

- Lèxic**
- Topònims
- Noms propis
- Esports
- Música
- De la a a la z

Convencions

- De llenguatge
- Conf...

Els usos no normatius que l'ésAdir aplega són 229 en total. Un d'aquests és la locució *a jutjar per*, que podem veure en la imatge que tenim a continuació:

Aquesta imatge ens mostra que *a jutjar per*, que la segona edició del *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans no admet, és una locució que en els mitjans de la CCMA es considera d'ús general amb el significat «segons es dedueix de». I, per tant, pot ser usada en els diferents espais que s'elaboren i s'emeten des de la casa. Al costat de les solucions no normatives d'ús formal, també n'hi ha d'altres de no normatives previstes per als usos informals. Un exemple n'és el verb *ratllar* amb el sentit d'«atabalar, aclaparar, avorrir per la repetició» (*Ja m'ho has dit molts cops...: no em ratllis*). L'autoritat normativa haurà de valorar, cas per cas, si aquestes formes esteses pels mitjans han de ser incloses al codi normatiu o si convé exposar als mitjans arguments en contra i proposar solucions alternatives.

D'altra banda, les sèries de producció pròpia també han mostrat models d'integració lingüística. Aquest treball ha estat possible, naturalment, per la feina conjunta de guionistes i d'assessors lingüístics en la definició de comportaments dels personatges. Casos com el *Huari*, de la sèrie *El cor de la ciutat*, tenen la voluntat, d'una banda, d'inserir en aquests productes audiovisuals la realitat dels immigrants que fan un esforç per adaptar-se a la idiosincràsia lingüística del país i de l'entorn autòcton que els ajuda i, de l'altra, d'incidir en la realitat per mostrar un patró d'integració lingüística a les persones nouvingudes (Casals, 2007: 132-136).

2. Model de base central

El model lingüístic de la primera etapa de TVC estava construït sobre la base del dialecte central, especialment de l'àrea de la capital. Aquesta va resultar ser la decisió més pràctica, d'acord amb el fet que la major part dels professionals de TVC d'aleshores provenien de l'àrea del català central i molt poques veus estaven adscrites a d'altres zones geolèctals. A aquest argument, s'hi afegia el major pes demogràfic i econòmic de la zona del català central, un criteri que ja va pesar en l'establiment de la normativa del català durant el primer terç del segle XX.

L'adopció d'un model de base central per a la Televisió de Catalunya es definia així al seu llibre d'estil (TVC, 1995: 6):

«...el fet que en fonètica i en morfologia hàgim optat per descriure la modalitat estàndard del català central no significa atorgar cap preeminència a aquesta varietat per damunt de les altres varietats estàndards del català. Ens hi han portat només raons d'eficàcia, derivades no tan sols de la circumstància que més del noranta per cent dels locutors de TVC pertanyen efectivament a l'àrea del català central, sinó sobretot perquè si haguéssim entrat en detalls de les altres modalitats estàndards ens hauríem vist obligats a una casuística complexa i impròpia d'un promptuari pràctic.» (TVC, 1995: 6).

De fet, aquesta decisió no era nova a la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió (CCRTV), que ja havia fixat el model lingüístic del seu grup d'emissores radiofòniques nou anys abans, el 1986. El primer llibre d'estil de Catalunya Ràdio (1986) també anava per aquest camí:

«...en el cas dels mitjans de comunicació d'abast nacional, que generalment emeten des de Barcelona, és normal que la varietat estàndard que divulguen tingui una forta base del dialecte oriental, en la mesura que els seus professionals pertanyen també a l'àrea del català oriental, i la majoria d'oients també. [...] el model de llengua d'aquests mitjans dóna preferència a les realitzacions orientals...» (*Orientacions per a l'ús de la llengua a Catalunya Ràdio i RAC*).

La preeminència del dialecte central en el model planificat i en el difós no va passar per alt al territori. Les universitats de les terres de parla occidental i balear van adreçar-se a l'Institut d'Estudis Catalans denunciant, entre altres aspectes, la poca presència de veus occidentals en els espais de TVC i la presència majoritària de formes centrals (Casals, 2001b).

L'evolució natural del model i la voluntat de veure representats els territoris i les seves parles han motivat una evolució del model. Hem pogut veure l'aparició progressiva de veus procedents d'altres zones no centrals, sobretot, de la nord-occidental, per bé que no exclusivament. N'és un exemple el periodista Lluís Caelles, conductor durant un temps del *Telenotícies cap de setmana*. Pel que fa als corresponsals trobem casos com Empar Marco (País Valencià), Pere Codonyan (Catalunya Nord) i Margalida Solivelles (Illes Balears). En esports, destaquem els nord-occidentals Artur Peguera, Francesc Latorre i Josep Maria Soro (del Canal 3/24). En l'equip del temps, Toni Nadal representa el dialecte nord-occidental (Casals, en premsa).

Pel que fa a les sèries de producció pròpia, són destacables les intervencions d'actors procedents d'altres geolectes. En són exemples el cas de Pepa López, a *La granja*; el Fèlix de *Ventdelpla* o el mateix

Vicenç Cartanyà de *Set de Notícies*. I també hem pogut veure la sèrie *Lo Cartanyà*, que està ambientada en territori nord-occidental i que té com a protagonista l'home del temps del noticiari d'humor que acabem d'esmentar. En canvi, en els doblatges, ha continuat apareixent l'estàndard basat en un únic geolecte, el central. Com veiem, doncs, les veus més nombroses són les procedents de l'àrea nord-occidental, també inclosa administrativament dins de Catalunya. No passa el mateix, però, amb altres zones com la Catalunya Nord, el País Valencià o les Illes Balears, que compten menys representants en la plantilla, o cap en el cas de l'Alguer.

Pel que fa al model planificat, a l'*ésAdir*, el portal lingüístic dels mitjans de la CCMA inclou criteris per a l'ús de l'estàndard en altres varietats geolectals. Vegem-ne un bloc de criteris, dedicat als dialectes del bloc occidental:

Vocals àtones en català occidental — ésAdir - Microsoft Internet Explorer

Archivo Edición Ver Favoritos Herramientas Ayuda

http://esad.ccr.cat/ortens/atoceccid

ésAdir

CATALUNYA RÀDIO 3

per titl emplaçat cerca ajuda

ets a : inici > fonètica > vocals àtones en català occidental

Vocals àtones en català occidental

En el **català occidental** les vocals àtones són cinc: **a**, **e** (tancada), **o** (tancada), **u**. Això vol dir que en posició àtona **a**, **u** es mantenen, i **e**, **o** es diuen tancades. Ho hi ha **vocal neutra**, ni tampoc reducció sistemàtica de **o** a **u**.

Amb tot, hi ha excepcions a aquesta norma general:

- És perfectament admissible (i recomanable, si es fa amb coherència) la realització del morfema de femení (escrit **-a** final) com **a** e oberta, tal com es fa en lleidatà: **cas[ɛ]**, **terç[ɛ]**, **leied[ɛ]**.
- També és perfectament admissible i recomanable l'obertura en **-a** de l'**e**- inicial travada per consonant, especialment **es-** i **en-**: **[a]scola**, **[a]stet**, **[a]mbenar**.
- **i**, allà on es fa, el tancament en **-e** de la **-a**, desinència de tercera persona verbal: (ell) **cant [ɛ]**, (ell) **anav[ɛ]** (però ***jo anav[a]**).
- Generalment, la **o** es tanca en **u** davant de síl·laba tònica (**[ɔ]u[ɛ]**, **[ɔ]u[ɛ]**). I també **[u]ɔ** i **[u]ɔ**. De vegades, la derivació ho impedeix: **marr[ɔ]qui**, **m[ɔ]lli**. És lliet no fer-ho en aquells indrets on aquest tancament no és tradicional.

Vocals àtones en català central

Fonètica: esquema general

enllars

Ortemet

En aquest sentit, l'*ésAdir* incorpora la transcripció fonètica dels exemples en les variants orientals i occidentals. A més, el fet de ser

una eina en línia facilita la incorporació d'arxius de veu i, en aquest cas, això permet sentir diverses solucions lingüístiques tant en la modalitat oriental com en l'occidental.

3. Adequació als registres

En el primer estadi, la poca variació funcional del model es posava de manifest per la inadequació de la llengua d'alguns programes. Els desajustaments venien pel fet d'adoptar solucions formals per a registres que no les demanaven. Naturalment, també hi contribuïa el fet que la definició d'un estàndard per a les situacions informals es trobava en una fase incipient. De fet, el model lingüístic d'aleshores no preveia solucions col·loquials genuïnes com *aixins* o *allavorens* i *poguer* (Segarra, 1995). Però ja preveia renecs del tipus *malparit* i *hòstia*, però, per exemple, *joder* no perquè es considerava castellà. Segons alguns estudis fets, el primer model fins i tot desatania solucions normatives que s'atansaven a la llengua parlada, com ara els indefinits *bastanta* i *prou*, i les formes verbals *sigut*, *tindre* i *vindre* (Segarra, 1995). I això es devia al fet que existien alternatives que gaudien de més prestigi. Davant la impossibilitat d'usar solucions col·loquials com aquestes, la versemblança en els programes més informals s'obtenia amb recursos de dos tipus: sintàctics i lèxics. Els primers es materialitzaven amb anacoluts, el·lipsis, juxtaposicions, repeticions, tematitzacions, entre d'altres. Els segons incloïen expressions, locucions i frases fetes genuïnes, entre altres recursos, d'acord amb la bibliografia que s'hi refereix (Segarra, 1995, apartat 7.4).

En el model de la segona etapa sí que es preveuen solucions per als diferents registres associats als diversos programes de la graella de TVC. Dins dels magazins, espais com els debats, els d'actualitat i les entrevistes s'hi vehicula l'estàndard amb la inclusió d'alguns col·loquialismes, amb la finalitat de construir un model flexible que prevegi solucions per a les situacions informals espontànies.

En un informe referit a la qualitat lingüística de la TV en català, el Grup Llengua i Mèdia (2004: 244) ha assenyalat que «les paraulotes es concentren principalment en: a) algunes comèdies de situació d'ambient jove, b) algunes pel·lícules doblades, i c) en els magazins d'humor». En els espais d'humor (GLiM, 2004: 244, 247-249), es detecten renecs (*collons, fotre, hòstia, merda*, per exemple), interferències del castellà (del tipus *agobio, arrepentir-se, después* i *estupendo...*) i col·loquialismes (com *a sac, carinyo, cuartos, disfrutar...*).

En el cas de les retransmissions esportives, s'hi vehicula un estàndard semiformal adaptat a l'espontaneïtat pròpia d'aquestes situacions comunicatives, que no tenen base escrita, com ja hem advertit més amunt. Hi tenen entrada expressions i fraseologia popular (com ara *Déu n'hi do la trompada, això és can seixanta, enviar la pilota a la quinta forca...*) i terminologia d'aquest camp temàtic (per exemple, *córner, orsai, puntada...*), al costat d'algunes incorreccions (*delanter, passe, ha donat nou passades...*), segons la competència del locutor, naturalment (Casals, Faura i Torrent, 2007: 22-26). En aquest cas particular, Maria Alba Agulló, cap d'Assessorament Lingüístic de TVC, ens ha fet veure que s'ha de reconèixer que els periodistes de les retransmissions han d'omplir (tant si el que passa és rellevant com si no ho és) el temps que tenen assignat amb discurs no escrit, espontani. Per això, parlen molt i se serveixen d'un llenguatge acolorit fruit de la improvisació amb què treballen. El resultat d'aquest procés ha donat lloc a la creació d'un llenguatge futbolístic televisiu en català, en què es permeten algunes llicències al marge de la normativa si resulten expressives i comunicatives.

Pel que fa a les sèries de producció pròpia, s'ha fet una feina de col·laboració entre els lingüistes i els guionistes a l'hora de caracteritzar lingüísticament els personatges dels serials. La finalitat d'aquesta acció és obtenir versemblança. Per això, s'incorporen al discurs elements de la realitat que hi poden contribuir, com ara

fraseologia i construccions genuïnes i també renecs, quan el perfil del personatge en qüestió ho demana. Al costat d'això, i de manera planificada, n'hi ha que inclouen en el seu repertori interferències, sempre que el seu retrat sociològic ho exigeix. En sèries com *Jet lag* i *Plats bruts*, segons posa de manifest l'estudi consultat, es podien observar canvis de codi, interferències d'altres llengües, sobretot del castellà, i també l'ús de paraulotes, sobretot a la segona sèrie (Grup Llengua i Mèdia, 2004: 247).

Les sèries de producció aliena recorren a un estàndard formal, de base central, i els recursos que resulten productius per a la caracterització dels personatges que hi intervenen són la fraseologia i el lèxic, inclosos els col·loquialismes genuïns. L'estàndard dissenyat per al doblatge és de caràcter monodialectal (basat en el geoelecte central), seguint el model televisiu del castellà i de l'italià. Els dibuixos animats presenten un model lingüístic basat en una varietat correcta amb la inclusió de frases fetes i lèxic genuïns i amb poques paraulotes, per l'audiència a qui s'adrecen.

El model de la segona etapa de TVC és més flexible, pel que fa als registres, i té l'objectiu d'ajustar-se còmodament a les situacions més informals. És cert també que aquesta ampliació de l'oferta de solucions està lligada a l'augment dels programes d'entreteniment. Per això, el model s'ha flexibilitzat amb la finalitat d'atendre programes en què l'ús de solucions formals hauria llevat versemblança quan existeixen més situacions d'improvisació com els debats i les tertúlies, espais que es controlen amb el seguiment posterior, tal com ens fa veure Maria Alba Agulló. Naturalment, aquesta obertura del model només és possible dur-la a terme, després d'una primera etapa de protecció de la llengua de les interferències que l'assetjaven. Potenciar un model d'entreteniment, no en detriment del referencial de la primera etapa, sinó justament sobre aquesta base, és possible també gràcies al fet que ha augmentat la població escolaritzada en català durant els anys transcorreguts de la primera a la segona etapa.

4. Competència lingüística

La posada en marxa de TVC també plantejava un altre repte: el dels professionals. La primera plantilla integrava locutors i actors que, tot i ser de L1 català, havien estat escolaritzats en castellà i havien desenvolupat la seva carrera professional anterior també en aquesta llengua, majoritàriament amb l'ús de la modalitat escrita. Per tant, el model lingüístic de la primera etapa havia de tenir com a objectiu depurar la llengua d'aquests professionals de la possible interferència forana i adaptar-la a la situació d'oralitat pròpia de la televisió.

El model dissenyat havia de fer realitat que els locutors posessin en antena un model de referència del català ben parlat, com hem explicat abans. Aquest fet era important dins del procés de normalització de la llengua iniciat amb l'adveniment de la democràcia. I encara amb més motiu als mitjans de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals (aleshores *Corporació Catalana de Ràdio i Televisió*), perquè aquest ens té com un dels seus objectius fonamentals contribuir al procés de recuperació de la llengua catalana a l'empara de la seva norma fundacional, la Llei 10/1983 i de la Llei 7/1983 de normalització lingüística.

De fet, els encarregats de posar en pràctica un model ajustat a la normativa (punt 1 d'aquest article) eren justament els professionals del periodisme. Per això, el seu català no podia contenir cap interferència (llevat de les justificades i planificades) i se n'havia d'assegurar la genuïnitat per mitjà de la subjecció a la normativa. No obstant això, a Televisió de Catalunya el nivell de rigidesa no va ser tan alt com el d'altres mitjans com Televisió Espanyola a Catalunya i *l'Avui*.

En el primer estadi es registrava un bon nivell en el cas dels actors i dels dobladors, perquè es disposava d'un model amb tradició. Abans de l'arrencada de TV3 ja existia un patró per al teatre fixat per Joan Coromines l'any 1971, en l'article «Sobre l'elocució

catalana en el teatre i en la recitació» i els periodistes van disposar del llibre *Elocució i ortologia catalanes* (1986), de Francesc Vallverdú. Dels locutors, l'estudi fet sobre la primera fase posava de manifest que es cometien errors de fonètica (Segarra, 1995 i Bassols *et alii*. 1997). Val a dir que aquest tipus d'incorrecció no és fàcil d'evitar perquè no depèn de la revisió prèvia del text (que afecta la morfologia, la sintaxi i el lèxic), sinó de la competència del professional. Aquest aspecte només és corregible amb l'observació crítica de la posada en escena, posterior a la locució. En el cas dels periodistes dels *Telenotícies*, els conductors s'ajustaven, en general, a la normativa del català i era el discurs dels locutors especialitzats i dels corresponsals el que contenia més desviaments.

Entre els errors de fonètica més freqüents detectats en els conductors d'informatius, hi havia la baixa velarització de la *l* i l'obertura excessiva de la vocal neutra. També es van detectar deficiències com alguns ensordiments en «conductors de seccions especialitzades» i en «enviats especials» (Dolç i Teruel, 1997). En el cas dels corresponsals i enviats especials es van localitzar, entre altres errors, el ieisme, la simplificació de grups consonàntics (*sicològic* en lloc de *psicològic*) i l'alteració del timbre de vocals tòniques, a més de l'esmentada «*l* sense ressonància velar» (Dolç i Teruel, 1997: 33-37). La preocupació per neutralitzar aquests desajustaments ha existit sempre als mitjans de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió (ara *Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals*) i ha motivat l'existència de serveis de seguiment de les locucions fetes i l'emissió d'informes individualitzats destinats als professionals perquè es puguin adonar dels errors comesos i corregir-los en les emissions següents. El seguiment ha constituït la millor eina de formació, a parer de Maria Alba Agulló, cap d'Assessorament Lingüístic de Televisió de Catalunya.

En la segona etapa, s'observa una millora en la competència dels locutors. Això es deu, d'una banda, al fet que han estat escolaritzats en català. I, de l'altra, la seva competència lingüística en

aquesta llengua ha estat assegurada per mitjà de l'avaluació en l'accés al lloc de treball. A més, en l'entorn professional, s'han consolidat les unitats de revisió, com a eines indestriables dins del procés de producció del text audiovisual. Hi ha tingut un paper fonamental l'assessorament als professionals tant personalment per part dels lingüistes com per mitjà d'eines com ara el llibre d'estil de TVC i els *Criteris sobre traducció i doblatge*, a més de l'*ésAdir* (2006), que ha refós els criteris d'aquestes obres amb els criteris de llengua i d'estil del grup d'emissores radiofòniques de la CCMA. La competència es reforça posant a l'abast dels periodistes jornades i seminaris, organitzats periòdicament, a més de l'oferiment de centres d'autoaprenentatge.

5. Punt final

La comparació dels principals estadis del model lingüístic de Televisió de Catalunya posa de manifest que hi ha hagut un canvi d'un primer model referencial, basat en la normativa, cap a un segon d'entreteniment, basat en l'oferiment d'un estol de solucions ajustades a les diferents situacions comunicatives. Els factors que el poden haver provocat són la diversificació del mercat comunicatiu i de les programacions (que inclouen més espais d'entreteniment), l'augment de la competència lingüística dels periodistes i de l'audiència, i també l'augment i la consolidació dels recursos dedicats a millorar la qualitat lingüística. L'exigència de la selecció també hi ha contribuït notablement.

Dues etapes justificades i engatjades. Televisió de Catalunya va ser concebuda com una eina –al costat de l'ensenyament i de l'administració– d'un poder institucional, la Generalitat de Catalunya, que es proposava la recuperació de la normalitat per a una llengua, el català. La institució que va crear aquesta televisió la va posar al servei de construir un model lingüístic de referència per a la població que no l'havia pogut aprendre quan va anar a l'escola i com

a complement per a la gent que sí que s'hi pot escolaritzar. No hi ha dubte, doncs, en el paper referencial i pedagògic de la primera etapa. Però és que només sobre aquesta base es podia construir un model polimòrfic ajustat a les diferents solucions comunicatives dels programes diversos. De fet, no és només que d'una etapa a l'altra hagi variat el model de llengua de TVC, sinó que ha evolucionat, com és natural, el model televisiu d'aquest canal, d'acord amb el canvi social viscut durant aquests anys. El que ha fet el patró lingüístic és, ras i curt, adaptar-s'hi.

Bibliografia

- BASSOLS, M. *et al.*: *La llengua de TV3*. Barcelona: Empúries, 1997.
- CASALS, Daniel: «Les Orientacions lingüístiques de Catalunya Ràdio», CREUS, I. *et al.*, *Llengua i Mitjans de Comunicació*. Lleida: Pagès, 2000, ISBN: 84-7935-691-X, ps. 247-257.
- «25 anys de futbol en català», *Serra d'Or*, núm. 503, 2001a, ps. 21-25.
- «Les polèmiques entre *lights* i *heavies*. Repercussions del debat en l'elaboració dels models lingüístics per als mitjans de comunicació en català», PRADILLA, Miquel Àngel [ed.], *Societat, llengua i norma. A l'entorn de la normativització de la llengua catalana*. Benicarló: Alambor, «Llengua i País», 6, 2001b, ps. 127-162.
- *El català en antena. 20 anys construint el model lingüístic de Catalunya Ràdio*. Benicarló: Onada Edicions, «La nau» 1, 2003.
- «Política lingüística: integració o conflicte? Models d'integració lingüística a les telesèries de Televisió de Catalunya», *Cultura i municipi. Polítiques Culturals Municipals a Catalunya*, 2007, ps. 132-136.
- (*en premsa*): «Equilibri geoelectal als *media* públics del Principat de Catalunya. Els casos de TV3 i Catalunya Ràdio», KABATEK, Johannes i PUSCH, Claus [ed.], *Variació, poliglòssia i estàndard / Variation, Polyglottie und Standardisierung*. Aachen: Saker.
- CASALS, Daniel; FAURA, Neus i TORRENT, Anna M.: «Futbol en antena», *Llengua i ús*, 39 (segon trimestre), 2007, ps. 22-26.
- «Cap a un llenguatge futbolístic de qualitat», *Futbol i llengua*. Bellaterra: Servei de Publicacions de la UAB, , 2008, ps. 43-59.
- CATALUNYA RÀDIO: *Orientacions per a l'ús de la llengua a Catalunya Ràdio i a RAC* [exemplar d'ús intern], 1986.
- *Orientacions lingüístiques* [exemplar d'ús intern], 1993 [2001] .
- COROMINES, Joan: «Sobre l'elocució catalana en el teatre i en la recitació», *Lleures i converses d'un filòleg*. Barcelona: Club Editor, 1971 [1989], ps. 94-105.
- CORPORACIÓ CATALANA DE MITJANS AUDIOVISUALS: *ésAdir* [<http://esadir.cat>], 2006.
- DOLÇ, Mavi i TERUEL, Elvira: «Anàlisi de programes informatius: Els noticiaris (TN)», BASSOLS, M. *et al.* (1997): *La llengua de TV3*. Barcelona: Empúries, 1997.
- FAURA, Neus *et al.* [eds.]: *La llengua de Televisió de Catalunya. Materials per a l'anàlisi*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 1998.

- GRUP LLENGUA I MÈDIA: «Le modèle de langue des chaînes de télévision catalanes (TV3, Canal 33)», *Communication audiovisuelle et transferts linguistiques*. Estrasburg: Conseil de l'Europe, 1995, ps. 479-492.
- (Margarida Bassols, Josep-Anton Castellanos i Anna M. Torrent [coord.]): «Annex 7: Informe sobre la qualitat de la llengua de la televisió en català», *Quaderns del CAC*. Número extraordinari. Barcelona: Consell de l'Audiovisual de Catalunya, 2004, ps. 231-264.
- SEGARRA, Mila: «El model de llengua utilitzat pels canals de la televisió pública catalana (TV3, Canal 33)», ponència pronunciada en el *Seminari Implicacions de l'Anàlisi de dades orals en l'ensenyament de llengües*. Facultat de Ciències de l'Educació i Cercle d'Anàlisi del Discurs. Bellaterra (Cerdanyola del Vallès), 22 i 23 de maig de 1995.
- TELEVISIÓ DE CATALUNYA: *El català a TVC. Llibre d'estil*. Barcelona: Edicions 62 i TVC, 1995.
- *Criteris lingüístics sobre traducció i doblatge*. Barcelona: Edicions 62 i TVC, 1997.
- VALLVERDÚ, Francesc: *Elocució i ortologia catalanes*. Barcelona: Jonc, 1986.